

حقوق شهروندی در آموزه‌های فقه امامیه با تأکید بر دیدگاه آیت الله جوادی آملی

www.ketab.ir

نویسنده:

دکتر سید رضا اسدی پور

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور: اسدی پور، سید رضا، ۱۳۴۷-
آملی/نویسنده سید رضا اسدی پور.
مشخصات نشر: تهران: نورقلم، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۲۸۰ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۱۶۲۸-۸-۰-
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص [۲۶۷]-۲۸۰.
موضوع: حقوق مدنی (فقه)
موضوع: جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۱۲- -- دیدرباره حقوق مدنی
رده بندی کنگره: BP۱۹۸/۶
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳
شماره کتابشناسی ملی: ۹۶۴۲۰۳۹

عنوان: حقوق شهروندی در آموزه های فقه امامیه با تأکید بر دیدگاه آیت الله جوادی آملی
نویسنده: دکتر سید رضا اسدی پور
ناشر: انتشارات نورقلم
چاپ و صحافی: نسیم
صفحه آرا: ملیحه کربلایی
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
قیمت: ۲۸۰ هزار تومان
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۱۶۲۸-۸-۰-

نشانی: استان البرز، شهرستان کرج، مهرشهر، خیابان گلستان، خیابان شهید داود رسولی، پلاک ۱۲،

مجموعه سبز، طبقه دوم، واحد ۴ طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۲۶-۳۴۰۱۰۶۴۷ و ۰۹۱۲۲۴۵۵۵۳۴

mehri.toutouchian@gmail.com

مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب از ناشر قابل تکثیر و تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، ریسوگرافی، لوح فشرده، پی دی اف، انتشار الکترونیکی در وبگاه ها، کانال های اجتماعی، پادکست و صدا در فضای مجازی نیست.

فهرست مطالب

۱۱	چکیده
۱۳	مقدمه
۱۵	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۱۵	کلیات
۱۵	بیان مسئله
۱۷	اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۸	پیشینه‌ی پژوهش
۲۰	سوالات پژوهش
۲۰	فرضیات پژوهش
۲۱	نواوری پژوهش
۲۱	مفاهیم
۲۱	حق
۲۳	حقوق شهروندی
۲۶	برخی دیگر از تقسیمات حقوق
۲۹	تکلیف
۳۰	حقوق
۳۲	حقوق اخلاقی
۳۳	حقوق شهروندی
۳۴	مفهوم شهروند
۳۵	تعریف حقوق شهروندی
۳۸	حقوق مدنی عناصر و ابعاد حقوق شهروندی
۳۹	وجوه اشتراک و افتراق حقوق شهروندی با حقوق بشر
۴۲	فقه
۴۴	قواعد فقهی

۴۷	عدالت
۴۸	مفهوم‌شناسی اصل عدالت اجتماعی
۴۹	مفهوم عدالت در لغت و اصطلاح
۴۹	تعریف دارالاسلام و دارالکفر
۵۰	ملت
۵۱	امنیت
۵۳	فصل دوم: مبانی فقهی حقوق شهروندی
۵۴	مبانی
۵۴	ای مبانی در لغت
۵۴	مفهوم «مبانی» در اصطلاح علوم مختلف
۵۵	مفهوم «مبانی» در علم فقه
۵۷	منابع
۵۷	معنای منابع در لغت
۵۷	منابع در اصطلاح فقه (ادله‌ی اربعه)
۵۸	مبانی و زیرساخت‌های فقهی حقوق شهروندی
۵۹	اصل کرامت انسانی
۶۴	کرامت انسانی
۸۶	اصل عدالت اجتماعی و نفی ظلم
۹۰	اصل آزادی (حریت)
۱۰۱	فصل سوم: آرا و دیدگاه‌های آیت‌الله جوادی آملی
۱۰۱	حق و تکلیف از نظر آیت الله جوادی آملی
۱۰۱	مفهوم حق و تکلیف
۱۰۲	منشاء حقوق و تکالیف
۱۰۳	اهداف و آثار حق و تکلیف
۱۰۵	تلازم حقوق و تکالیف فردی
۱۰۶	تلازم حقوق و تکالیف اجتماعی
۱۰۶	امنیت فردی و اجتماعی
۱۰۶	حق امنیت عمومی
۱۰۷	اقامه‌ی قسط و عدالت اجتماعی
۱۰۸	مبانی حقوق شهروندی از نظر آیت الله جوادی آملی
۱۰۹	حق حیات

۱۱۰	حق آزادی
۱۱۹	عدالت
۱۲۳	امنیت
۱۲۶	نهاد کفر و ایمان و تأثیر آنها در اعطای حقوق شهروندی
۱۲۸	نظریه‌ی اسلام محوری در اعطای حقوق شهروندی
۱۳۰	فطرت انسانی منبع حقوق انسان‌ها
۱۳۱	منبع وحی، گرانبها تر و با اهمیت تر از فطرت
۱۳۳	کارکرد عقل در استنباط احکام حقوق شهروندی
۱۳۳	کاشف بودن عقل و نقل از احکام
۱۳۴	تفاوت میان برهان عقلی و قیاس فقهی
۱۳۵	نقش عقل به عنوان یکی از منابع اجتهاد در استنباط حقوق شهروندی
۱۳۸	مصادیق حقوق شهروندی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی
۱۳۸	حقوق مدنی
۱۳۹	حقوق سیاسی
۱۴۰	حقوق اجتماعی
۱۴۰	حقوق اقتصادی
۱۴۱	حقوق فرهنگی
۱۴۱	حقوق قضایی
۱۴۲	برخی دیگر از مصادیق حقوق شهروندی
۱۴۳	حقوق اقلیت‌های مذهبی
۱۴۳	اصول حاکم بر حقوق شهروندی اقلیت‌های مذهبی
۱۴۴	مصادیقی از حقوق شهروندان اقلیت‌های مذهبی
۱۴۷	فصل چهارم: واکاوی مشروعیت حقوق شهروندی از منظر فقه امامیه
۱۴۹	کارآمدی فقه در پاسخ به مسائل نوپیدا
۱۴۹	ابعاد حقوق شهروندی مقبول فقه
۱۵۰	تابعیت و نقش آن در برخورداری از حقوق شهروندی از منظر فقه
۱۵۴	ملاک امت واحده، امت انسانی
۱۵۴	تکالیف و حقوق شهروندان در دارالاسلام
۱۵۴	رعیت و یا شهروند
۱۵۸	حقوق عامه و حقوق شهروندی
۱۵۹	حقوق عامه در چهار مفهوم متفاوت در کتاب‌های فقهی

۱۶۰	حقوق عامه یکی از اقسام حقوق غیرسیاسی
۱۶۱	حقوق عامه و امور حسبی
۱۶۲	حقوق شهروندی و حق الناس (حقوق مردم)
۱۶۶	مستندات فقهی حقوق شهروندی
۱۶۷	ادله فقهی حقوق مدنی شهروندان
۱۷۱	حق آزادی در حوزه‌ی مدنی
۱۷۱	حق آزادی محل سکونت
۱۷۳	حق آزادی بیان
۱۷۹	حق آزادی و مصونیت مسکن و اقامتگاه
۱۸۰	حق آزادی عقیده و مذهب
۱۸۴	حق امنیت
۱۸۹	حق برابری و مساوات
۱۹۲	مساوات شهروندان در محاکم قضایی
۱۹۶	حقوق اقلیت‌های مذهبی
۲۰۲	حقوق سیاسی شهروندان
۲۲۰	حقوق اقتصادی
۲۲۹	حقوق قضایی
۲۳۵	حقوق فرهنگی شهروندان
۲۴۱	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری
۲۴۱	تحلیل یافته‌های پژوهش
۲۴۱	تشریح مسئله
۲۴۲	پرسش اصلی پژوهش
۲۴۳	پرسش‌های فرعی
۲۵۰	نتایج
۲۵۰	بررسی ماهیت حقوق شهروندی در فقه امامیه
۲۵۱	استناد به قواعد فقهی
۲۵۲	مبانی حقوق شهروندی
۲۵۳	سایر نتایج به دست آمده از این پژوهش
۲۵۸	پیشنهادها
۲۶۶	محدودیت‌های پژوهش
۲۶۷	فهرست منابع

چکیده

پژوهش حاضر به منظور تبیین رویکرد فقه امامیه پیرامون اصول و مبانی، مستندات فقهی، تجزیه و تحلیل این ادله، با توجه ویژه به نظرات جواد آملی با روش توصیفی - تحلیلی و گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است.

ضرورت انجام این پژوهش به سبب راسی آزمایی برخی دیدگاه‌های تعدادی نواندیشان دینی است که معتقدند حقوق شهروندی و مواد ابعاد پنجگانه این حقوق در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، مدنی، اقتصادی و فرهنگی با آموزه‌های دینی و فقهی در تعارض هستند و فقه این قابلیت را ندارد که بتواند این حقوق که در دنیای معاصر مورد پذیرش جامعه بشری قرار گرفته‌اند، از منابع چهارگانه استخراج و مورد استنباط قرار گیرد. با مشخص شدن مبانی این حقوق در فقه و استناد به روش عقلایی، قواعد عرفی، مصلحت و احکام ثانویه و احکام حکومتی و با مراجعه به منابع مذکور روشن گردید که هرچند عنوان حقوق شهروندی از اصطلاحات نوپیدا و مرتبط به دو سده قبل است و رد پای از آن در فقه دیده نمی‌شود و همراه با ویژگی تابعیت است که در فقه مطرح نبوده است، در این راستا نظرات جواد آملی راهگشا بوده است و معلوم گردید که رابطه بین حقوق شهروندی در اسلام و غرب، رابطه عموم و خصوص من وجه برقرار است. و برخی از حقوق مذکور در غرب به خاطر مبانی غیر دینی و منابع عرفی محض از نظر فقه قابل پذیرش نیست ولی عموم این حقوق در پایه مبانی، مبادی، منابع فقهی و قواعد فقهی مورد پذیرش قرار گرفته است و برخی از این حقوق هم که با احکام ثابت اولیه اسلامی و فقهی در تنافی و تعارض هستند با توجه به تأثیر عنصر زمان و مکان در استنباط احکام، تمسک به مسائل عرفی، مصلحت، احکام ثانویه و احکام حکومتی مشکل تعارض حل گردیده است و نتیجه نهایی این

شد که آنچه امروزه تحت عنوان حقوق شهروندی در دنیای معاصر مطرح است، کلیت آن در مورد قبول آموزه‌های فقه امامیه می‌باشد و برخی از این حقوق را به دلیل مخالفت با مبانی دینی از منظر فقه قابل پذیرش نبوده و برخی دیگر را با تعیین حدود و در محدوده‌ای خاص پذیرفته است و لذا رویکرد فقه به حقوق شهروندی رویکردی مثبت ولی محدود به مبانی و منابع اسلامی دارد.

کلیدواژه: فقه امامیه، مبانی فقهی، حقوق شهروندی، حق، تکلیف، آیت الله جوادی آملی

مقدمه

حقوق شهروندی در اسلام بر خلاف تصور عموم اندیشمندان نوگرای اسلامی، یک موضوع متخذ از فرهنگ غرب نیست بلکه برآمده از قرآن و سنت می باشد و توجه به نهادینه شدن حقوق انسان ها از مقاصد با اهمیت شریعت به شمار می رود به طوری که در صورت تراحم حق مردم با حق الله مراعات حق مردم مقدم می باشد. در اسناد و منابع دینی و متون فقهی تأکید زیادی بر احقاق حقوق شهروندان شده است. حقوق شهروندی اسلامی بر پایه منابع دینی (کتاب، سنت، سیره عقلا، اجماع و عقل) شکل گرفته است برخلاف حقوق شهروندی در غرب که این حقوق برخاسته از اندیشه های غیردینی آنهاست.

حقوق شهروندی اسلامی مبتنی بر مبانی الهی و برگرفته از آموزه های دینی است و اتخاذ این حقوق از منابع اصیل دینی، وحی و سنت و ویژگی ممتازی است که حقوق شهروندی اسلامی را در جایگاهی والا نسبت به حقوق شهروندی در غرب قرار می دهد.

شکل گیری حقوق شهروندی در غرب با رخداد انقلاب فرانسه در سال ۱۸۷۹ میلادی با شعار آزادی، برابری و برادری تکمیل یافته و سپس سه نسل حقوق بشر در غرب متأثر از این جریان بود و اعلامیه جهانی حقوق بشر را نیز بر مبنای میثاق ها و کنوانسیون های بین المللی بر مبنای شعار برابری و آزادی و کرامت انسانی بوده است و مبانی حقوق شهروندی بر اساس آموزه های دینی است. البته خاستگاه مفهوم حقوق شهروندی مدرن، مغرب زمین است. اما مبانی بنیادین و اصول آن فی الجمله مورد پذیرش اسلام نیز هست.

حقوق شهروندی از اساسی ترین و ابتدایی ترین حقوق انسان هاست زیرا هر انسانی تا به حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود در راستای برخورداری از امکانات و فرصت های مطلوب

برای زندگی ایده‌آل دست نیابد و در رقم زدن سرنوشت جامعه خود، تشریک مساعی نداشته باشد، به جایگاه والای خود در عرصه جامعه دست نخواهد یافت و حاکمیت هم موظف است در تأمین این حقوق و باید و نبایدهای مرتبط با آن که جزئی از حقوق شهروندی است مراعات نماید و در صورت تخلف شهروندان از وظایف و تکالیف خود باید توسط محاکم ذیصلاح رسیدگی گردد. بنابراین حقوق شهروندی حکم معیاری را برای افراد جامعه دارد تا به حقوق خود واقف شوند و لذا حقوق شهروندی مجموعه‌ای از حقوق، تعهدات و وظایفی است که به شهروندان یک کشور اسلامی تعلق می‌گیرد تا بدین وسیله کرامت انسانی آنان، حفاظت گردد و فضای مناسب برای رشد و ارتقای مادی و معنوی همه جانبه شهروندان فارغ از هرگونه محدودیت‌های غیرشرعی و غیرقانونی فراهم شود.

بنابراین مراعات حقوق انسان‌ها و تکالیف حاکمیت و مردم همواره به عنوان یک ضرورت اجتماعی مورد توجه شارع مقدس می‌باشد. برای تبیین حقوق شهروندی در فقه شیعه بر اساس مبانی و منابع فقهی این حقوق استنباط و استخراج گردند. البته در فقه و آموزه‌های اسلامی، اصطلاح حقوق شهروندی وجود ندارد و در واقع یک تأسیس حقوقی نوین است اما مبانی، اصول و مصادیق آن در منابع دینی مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است و از آن‌گاه مشابه آن مطرح می‌شود.